

Uloga Johna D. Rockefellera u stvaranju monopola tvrtke Standard Oil nad naftnim tržištem Sjedinjenih Američkih Država

Muhvić, Ivan Zvonimir

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:945405>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Dvopredmetni sveučilišni preddiplomski studiji sociologije i povijesti

Ivan Zvonimir Muhvić

**Uloga Johna D. Rockefellera u stvaranju monopola tvrtke
Standard Oil nad naftnim tržištem Sjedinjenih Američkih Država**

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Anđelko Vlašić

Sumentor: dr. sc. Igor Josipović

Osijek, 2021.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Dvopredmetni sveučilišni preddiplomski studiji sociologije i povijesti

Ivan Zvonimir Muhvić

**Uloga Johna D. Rockefellera u stvaranju monopola tvrtke
Standard Oil nad naftnim tržištem Sjedinjenih Američkih Država**

Završni rad

Humanističke znanosti, povijest, hrvatska i svjetska moderna i suvremena
povijest

Mentor: doc. dr. sc. Anđelko Vlašić

Sumentor: dr. sc. Igor Josipović

Osijek, 2021.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 8. rujna 2021.

Muhvić Ivan Zvonimir 0122229194

Sažetak

U ovom završnom radu govori se o John D. Rockefelleru i tvrtki Standard Oil. John D. Rockefeller osnivač je tvrtke Standard Oil koja je na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće kontrolirala, prevozila i prerađivala većinu (između 80% do 90%) nafte u Sjedinjenim Američkim Državama. John D. Rockefeller kao osnivač tvrtke najviše se pobrinuo da Standard Oil bude u takvoj povoljnoj situaciji. Dobrom suradnjom sa željezničkim kompanijama uspio je osigurati dovoz sirove nafte svojim rafinerijama, monopolizirao je naftovode, osnovao je trust te koristio medije i filantropske aktivnosti kako bi ublažio kritike javnosti. Monopol tvrtke Standard Oil je prekinut, tvrtka je podijeljena na više dijelova, a John D. Rockefeller je iz svega izašao kao najbogatija osoba 20. stoljeća.

Ključne riječi: Standard Oil, John D. Rockefeller, obitelj Rockefeller

Sadržaj

Uvod.....	1
1. John D. Rockefeller – rani život i početak razvoja poslovnih sposobnosti.....	3
2. Početak razvoja naftne industrije u SAD-u.	3
2. 1. Rafinerije i željeznice.....	5
3. Početak dominacije	6
3. 1. Cleveland i Pittsburgh	7
4. Dominacija na američkom tržištu nafte i početak gradnje naftovoda	8
4. 1. Rockefeller osniva trust.....	10
4.2. Kritike medija i šire javnosti	11
5. Reorganizacija tvrtke Standard Oil i njene posljedice te reakcije javnosti	12
5. 1. Povlačenje iz aktivnog vođenja tvrtke i početak filantropskog djelovanja	13
5. 2. Velika depresija 1929. godine	15
5. 3. Smrt Johna D. Rockefellera i njegova ostavština.....	15
6. Zaključak.....	17
7. Popis literatura.....	19

Uvod

Godinu pojave kapitalizma teško je datirati jer ju neki povjesničari pronalaze u 16. st., a neki tek nakon Prve industrijske revolucije. No, u 19. stoljeću kapitalizam, kao novi pogled na ekonomiju koji je feudalizam poslao u ropotarnicu povijesti, bio je u punom razvoju. Razdoblje 19. stoljeća, a ponajprije druge polovice 19. stoljeća, obilježit će John D. Rockefeller te njemu slični industrijalci koji će, svako u svom polju, dominirati jednim dijelom američke industrije. John D. Rockefeller će u kratkom vremenskom periodu izgraditi najveću naftnu kompaniju onoga doba. Rastu njegove kompanije pomogle su inovacije izvan same naftne industrije, primjerice, svjetiljke i razvoj motora s unutarnjim izgaranjem zbog kojih su naftne preradevine postale potrebne.

Rad je podijeljen na sedam poglavlja, ne uključujući popis literature. Prva dva poglavlja donose informacije o životu samog Johna D. Rockefellera te njegov ulazak u poslovni svijet. Sljedeće poglavlje sastavljeno je od jednog podnaslova u kojima se analizira početak razvoja naftne industrije u SAD-u i ne uvijek dobar odnos rafinerija i željeznica. U sljedećem poglavlju, koje je sastavljeno od jednog podnaslova analizirat, će se početak uspona Rockefellerove dominacije nad tržištem naftnih derivata u SAD-u. Posebnu pozornost posvetit ću situaciji u Clevelandu i Pittsburghu. U sljedećem poglavlju pozornost ću usmjeriti na Rockefellerovu dominaciju nad cjelokupnim tržištem naftnih derivata i opisat ću početak gradnje naftovoda, te kako je Rockefeller uspio zavladata i tim načinom prijevoza sirove nafte. U podnaslovu „Rockefeller osniva trust“ opisat ću što je trust te kada ga je i zašto osnovao. Pod podnaslovom kritike medija i šire javnosti opisat ću nezadovoljstvo koje je javnost pokazivala prema tvrtki Standard Oil i Johnu D. Rockefelleru. Na koncu ću analizirati proces reorganizacije tvrtke Standard Oil i njene posljedice te reakciju javnosti. Također ću opisati u tri podnaslova Rockefellerovo povlačenje iz aktivnog vođenja tvrtke i početak filantropskog djelovanja, a zatim ću opisati Rockefellerovu reakciju na Veliki pad 1929. godine. Naposljetku ću opisati smrt Johna D. Rockefellera i njegovu ostavštinu te ukratko zaključiti završni rad.

Cilj rada je analizirati uspon John D. Rockefellera i tvrtke Standard Oil i njihov utjecaj na tržište nafte u SAD-u. Istražit će se kako je John D. Rockefeller stvorio monopol i kako je taj isti monopol prekinut. Također će se istražiti kako je koristio medije¹ u svoju korist te kako je postao najbogatiji čovjek na svijetu.

¹ Kasnije će se u tekst umjesto medija koristi skraćena PR (odnosi s javnošću)

Za potrebe rada koristila se knjiga Wyna Derbyshira *Šest tajkuna*. U njoj autor govori o životima najbogatijih američkih poduzetnika te o njihovom djelovanju tijekom prva dva stoljeća postojanja SAD-a. Svakako, John D. Rockefeller neizostavan je dio navedene knjige. Druga koju vrijedi istaknuti je *Titan: The Life of John D. Rockefeller*, Sr Rona Chernowa u kojem autor opisuje život John D. Rockefellera od rođenja do smrti, prikazujući sve važne događaje u životu Johna D. Rockefellera. Zadnja koju vrijedi istaknuti je *John D. Rockefeller: Anointed with Oil* Granta Segalla u kojoj autor dalje kraći bibliografski osvrt prezentirajući poslovne uspjehe i filantropsku ostavštinu Johna D. Rockefellera.

1. John D. Rockefeller – rani život i početak razvoja poslovnih sposobnosti

John Davison Rockefeller rođen je 8. srpnja 1839. na seoskom imanju od 160 jutara nedaleko od gradića Richforda u državi New York.² Otac mu je bio William Avery Rockefeller, a majka Eliza. Eliza je za svog života rodila petero djece, a na Johna će u budućnosti imati veliki utjecaj. Njegov otac, iako je imao veliko seosko imanje, nikada se nije bavio poljoprivredom. Volio je lutati uokolo i prodavati sumnjive zdravstvene pripravke zbog kojih je dobio nadimak – „Doc“ Rockefeller. Dugo ga ne bi bilo kod kuće, a kada bi se vratio kući, vratio bi se punih džepova. Zarađenu količinu novca, tj. njegovo podrijetlo i kako ga je zaradio, prečesto nije znao objasniti svojoj obitelji. Zbog njegovog se lutanja obitelj često selila, sve do 1853. godine, kada su se trajno doselili u Cleveland. Otac je nastavio sa svojim stilom života, a majka Eliza je odgoj djece preuzela na sebe. Majka Johna D. Rockefellera bila je potpuni antipod svome mužu, odnosno bila je religiozna i vrijedna žena koja je imala strogi kalvinistički mentalitet. Pomoću mudrih izreka učila je Johna da ne smije rasipati novac ako ne želi završiti na ulici.³ Unatoč svemu s čime se morala nositi, Eliza je odlučila da njezina djeca moraju steći barem kakvo – takvo obrazovanje.⁴ Po svemu sudeći, John D. Rockefeller nije bio osobit učenik, iako je bio marljiv.⁵ Nije uspio završiti srednju školu u Clevelandu te zbog toga odlazi slušati predavanje na Folsomovom merkantilističkom fakultetu o trgovini, a u međuvremenu radi kao knjigovođa.⁶ Kao knjigovođa bio je vrlo cijenjen od mnogih jer se isticao kao vrijedan radnik te je uspješno vodio knjige. Iako je imao samo osamnaest godina, Maurice B. Clark predložio mu je, uvidjevši njegovu sposobnost, da zajedno osnuju tvrtku, na što je Rockefeller pristao uloživši 2000 dolara u nju. Tvrtka se bavila prijevozom voća i povrća, a u svojoj prvoj godini ostvarivala je dobre poslovne uspjehe. Nije prošlo dugo i Rockefeller je postao glavni u tvrtki izbacivši rastrošnog poslovnog partnera Gardnera.⁷

2. Početak razvoja naftne industrije u SAD-u.

Za vrijeme Građanskog rata (1861. – 1865.) u Sjedinjenim Američkim Državama bjesnio je još jedan rat - rat za crnim zlatom, tj. naftom. Ljudi su naftu stoljećima koristili za mnoge stvari, primjerice, Johnov otac koristio ju je za svoje „ljekovite“ pripravke.⁸ Sljedeći

² Wyn Derbyshire, *Šest tajkuna: Životi Johna Jacoba Astora, Corneliusa Vanderbilta, Andrewa Carnegieja, Johna D. Rockefellera, Henryja Forda i Josepha P. Kennedyja*, prev. Dean Trdak (Zagreb: OceanMore, 2011), 121.

³ Derbyshire, *Šest tajkuna*, 122.

⁴ Derbyshire, *Šest tajkuna*, 123.

⁵ Derbyshire, *Šest tajkuna*, 123.

⁶ John D. Rockefeller, „Britannica“, pristup ostvaren 22. 5. 2021., <https://www.britannica.com/biography/John-D-Rockefeller>.

⁷ Derbyshire, *Šest tajkuna*, 125.

⁸ Grant Segall, *John D. Rockefeller: Anointed with Oil* (Oxford: Oxford University press, 2001), 28.

napredak u korištenju nafte dogodio se kada su naftu po prvi put uspjeli rafinirati te od nje napraviti kerozin, odnosno jeftino gorivo koje se koristilo za lampe. Godine 1859. dolazi do najvažnijeg napretka u toj novoj industriji. Naime, te godine tragači za naftom naučili su je na pravilan način tražiti, što je pogodovalo da takva mjesta okupljaju velik broj ljudi u potrazi za bogatstvom, zbog čega dolazi do nove groznice u američkoj povijesti, to jest do naftne groznice, koja je zamijenila zlatnu groznicu. Kritičari su smatrali kako naftu ne treba crpiti jer se ona smatra gorivom pakla.⁹ No, John D. Rockefeller nije bio takvog mišljenja te je odlučio kapitalizirati na njoj. Pred kraj 19. stoljeća kitolovci nisu bili u stanju pratiti korak s rastućom potrebom što veće proizvodnje ulja koje se koristilo za svijetleće lampe i javnu rasvjetu. Upravo je zbog toga cijena ulja rasla, zbog čega si mnogi Amerikanci nisu mogli priuštiti rasvjetu u domovima.¹⁰ Nafta je zbog navedenog bila smatrana zamjenom za ulje koje se proizvodilo od kitova. John D. Rockefeller nije hitro ušao u naftni biznis, ali je nakon uspjeha rafiniranja nafte u kerozin Samuela Andrewsa, odlučio zajedno s poslovnim partnerom Clarkom uložiti 4,000 dolara. Samuel Andrews osnovao je kompaniju Andrews, Clark and Co., u kojoj su suvlasnici bili Andrews, Rockefeller i Clark. Sljedeće im je u cilju bila izgradnja rafinerije.¹¹ I ovdje je Rockefeller pokazao svoje poduzetničke sposobnosti.¹² Naime, odabrao je parcelu od tri hektara na obalama plovnog puta zvanog Kingsbury Run, koji se ulijevao u rijeku Cuyahoga, i tako osiguravao prolaz do jezera Erie.¹³ Iako se činilo da navedeno mjesto nije najbolje za novu rafineriju, Rockefeller je znao da će lokacija uskoro biti povezana željeznicom. Trećeg dana u studenom 1863. godine prve lokomotive zaustavile su se na kolodvoru u Clevelandu. Sirova nafta u rafinerije se dopremala samo u drvenim bačvama (zvanima pensilvanijske bačve sa zapremninom od 42 litre što je i danas industrijski standard).¹⁴ Rafinerija koju je Rockefeller dao izgraditi nalazila se tik pred Clevelandom gdje su se bačve mogle dopreмати teglenicom ili željeznicom, omogućavajući na taj način Rockefelleru da pregovara o najboljoj cijeni za svaku isporuku konkurentskim brodarima.¹⁵

Zbog daljnjeg rasta američkog gospodarstva, Rockefeller i suradnici odlučili su se na gradnju još jedne rafinerije. Rafinerija je izgrađena 1865. godine te je imala svoje vlastito

⁹ Segall, *John D. Rockefeller*, 28.

¹⁰ Ron Chernow, *Titan: The Life of John D. Rockefeller, Sr.* (New York: Vintage Books, 1999), 73.

¹¹ Chernow, *Titan*, 77.

¹² Chernow, *Titan*, 77.

¹³ Chernow, *Titan*, 78.

¹⁴ Herb Spencer, „Titan: A Review/Essay of THE LIFE OF John D. Rockefeller Sr.“, *ResearchGate* ožujak 2020: 2-14, pristup ostvaren 24. 5. 2021.

https://www.researchgate.net/publication/342328160_TITAN_A_ReviewEssay_of_THE_LIFE_OF_John_D_R_OCKEFELLER_Sr

¹⁵ Spencer, „Titan“, 3.

postrojenje za konstrukciju bačava. Nova rafinerija nije samo proizvodila kerozin nego i proizvode poput benzena, parafina te vazelina.¹⁶ No, ubrzo su se počele pojavljivati prve trzavice između Rockefellera i poslovnih partnera. Rockefeller je 1865. pokušao uzeti zajam u banci i nadalje proširiti posao, no braća Clark su se protivila takvoj ideji. Rockefeller je teško surađivao s braćom Clark jer mu se nije sviđalo što su pili, pušili i nisu osobito marili za religiju, a najviše ga je smetalo to što su ga smatrali tek običnim uredskim službenikom.¹⁷ Strahovao je također od toga da bi ga, uz pomoć Andrews, mogli nadglasati u odlučivanju u tvrtci i izbaciti iz tvrtke te tako preuzeti kontrolu nad kompanijom. Kompanija je, na nagovor Rockefellera, otišla na dražbu, a na dražbi je Rockefeller ponudio najviše te je na taj način dobio tvrtku. Rockefeller je tako s 23 godine sebi priskrbio najveću rafineriju u Clevelandu. Nakon što je Rockefeller postao vlasnik kompanije, odlučio je podići kredit u banci pomoću kojeg je sagradio još jednu rafineriju. Brata Williama je odlučio poslati u New York kako bi pratio izvoz nafte u druge zemlje.¹⁸ U navedenom periodu Rockefeller je upoznao budućeg poslovnog partnera Henryja Flaglera. Henry Flagler bio je izuzetno sposoban poduzetnik koji se obogatio prodajom žitarica. Iako je Rockefeller znao za Flaglera, nije ga odmah odlučio pozvati u poslovno partnerstvo. Godine 1867. Rockefeller osniva kompaniju Rockefeller, Andrews & Flagler te tako Henry Flagler postaje poslovni partner Rockefellera. Do 1870. godine Rockefeller je poslušao Flaglerov savjet te je ujedinio vlastite tvrtke u veliku korporaciju.¹⁹ Godine 1870., točnije, 10. siječnja 1870., Rockefeller, Andrews & Flagler prestaje s postajanjem, a na njeno mjesto dolazi novoosnovana kompanija Standard Oil (Ohio).²⁰

2. 1. Rafinerije i željeznice

Najveći problem koji je kočio rafinerije u njihovom bržem rastu bila je slaba povezanost željeznica s nalazištima nafte. Nalazišta su često bila jako udaljena od rafinerija što je predstavljalo problem svim postrojenjima za preradu nafte. No, za rafinerije to nije bio jedini problem. Naime, pred kraj 1860-ih i na početku 1870-ih rafinerija je bilo toliko da su zasitile tržište rafiniranim derivatima što je uzrokovalo pad cijena derivata pa je crpljenje i rafiniranje nafte postalo neisplativo. Upravo je ta neisplativost natjerala Rockefellera na spajanje svojih kompanija, što je već u tekstu spomenuto.²¹ Željezničke kompanije bile su ključne za razvoj rafinerijske industrije u SAD-u, ali glavni problem željeznicama predstavljala je slaba

¹⁶ Spencer, „Titan“, 4.

¹⁷ Derbyshire, *Šest tajkuna*, 128.

¹⁸ Derbyshire, *Šest tajkuna*, 129.

¹⁹ Derbyshire, *Šest tajkuna*, 134.

²⁰ Derbyshire, *Šest tajkuna*, 134.

²¹ Derbyshire, *Šest tajkuna*, 132.

konstantnost prijevoza nafte i naftnih derivata. Kako bi željeznice profitirale morale bi konstantno dovoziti naftu u rafinerije, a derivate odvoziti na tržište i to u velikim količinama jer bi u protivnom željezničke kompanije jedva bile u plusu.²² Kako bi se riješio navedeni problem, željezničke kompanije odlučile su pregovarati s vlasnicima naftnih rafinerija. Konkurencija u industriji prerade nafte bila je velika, a to nije odgovaralo Rockefelleru jer je htio imati što manje konkurenata i što veći utjecaj, tj. što veću kontrolu nad tržištem nafte. Rockefeller je bio upoznat s idejom obuzdavanja cijena među željezničkim kompanijama kako kompanije ne bi međusobno „ratovale“ niskim cijenama.²³ Rockefellerova ideja bila je organizirati odabranu skupinu vodećih rafinerija u Clevelandu, Pittsburghu i drugim proizvodnim centrima u udruhu pod nazivom South Improvement Company, koja bi tada svakoj željeznici dodijelila dio posla u transportu nafte.²⁴ Takva ideja bi omogućila dominaciju njegove tvrtke jer bi njegove rafinerije imale sigurne i konstante pošiljke nafte, ali i velike popuste. South Improvement Company nije se dugo zadržala (propala je nakon par mjeseci), ali je Rockefeller u kratkom roku uspio pokupovati svoje manje suparnike.²⁵ Vlasnici rafinerija nisu imali drugog izbora nego prodati svoje kompanije Rockefelleru. Prodajom su u sklopu Standard Oila održali i sačuvali svoje pozicije kao i radnička mjesta svojih radnika. Rockefeller je na taj način polako, ali sigurno počeo vladati u sektoru prerade nafte.²⁶

3. Početak dominacije

Rockefellerova ideja o South Improvement Company pomogla mu je u stjecanju dominacije. Između 17. veljače i 28. ožujka 1872., odnosno između prvih glasina o SIC-u pa sve do njene propasti, Rockefeller je pridobio dvadeset i dva od svojih dvadeset i šest konkurenata iz Clevelanda.²⁷ Rockefeller je započeo svoj put prema dominaciji nad tržištem nafte tako što ih je kupovao koristeći se svim mogućim sredstvima.²⁸ Rockefeller nije imao plan ukloniti samo male vlasnike rafinerija nego i one velike u Clevelandu. Rockefeller je smatrao da prvo treba početi s vrha, vjerujući da će se, ako uspije slomiti druge velike firme, one manje povesti za njima.²⁹ Njegov najveći konkurent bila je kompanija Clark, Payne & Company.³⁰

²² Derbyshire, *Šest tajkuna*, 129.

²³ Naomi R. Lamoreaux, „The problem of Bigness: From Standard Oil to Google“. *Journal of Economic Perspectives* 3 (2019): 94-117, pristup ostvaren 4. 6. 2021., <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/jep.33.3.94>

²⁴ Lamoreaux, „The problem of Bigness“, 96.

²⁵ Lamoreaux, „The problem of Bigness“, 97.

²⁶ Lamoreaux, „The problem of Bigness“, 97.

²⁷ Chernow, *Titan*, 143.

²⁸ Chernow, *Titan*, 142.

²⁹ Chernow, *Titan*, 143.

³⁰ Chernow, *Titan*, 143.

Pozvao je Henrya B. Paynea na poslovni razgovor i pokazao mu je svoje financijske knjige, a ono što je Payne vidio u njima potaklo ga je na prodaju svoje rafinerije. Ubrzo je pozvao procjenitelja kako bi procijenili vrijednost Clark, Payne & Company kompanije te su dogovorili cijenu od 400 000 dolara.³¹ James Clark, jedan od suvlasnika, kasnije je rekao novinarki Idi Tarbell kako su se uplašili South Improvement Company jer je u protivnom ne bi prodali Rockefelleru. Rockefeller se kasnije branio kako nikada nije pokušao ucjenjivati nikoga sa South Improvement Company, nego je svima nudio korektne ponude. Na kraju valja spomenuti još jedno uspješno preuzimanje tvrtke. Sljedeća preuzeta tvrtka bila je tvrtka Alexander, Scofield & Company kojoj je bivši poslodavac Rockefellera, Isaac L. Hewitt, bio partner. Iako mu je htio pomoći, nije bio u dobrim odnosima s njegovim partnerima, prije svega, s Johnom H. Alexanderom, koji ga je i dalje smatrao Hewittovim službenikom.³² Rockefeller je bivšem poslodavcu rekao kako tvrtka u kojoj je on partner, to jest tvrtka Alexander, Scofield & Company, neće preživjeti ako se ne proda njemu, tj. njegovom Standard Oilu. Na kraju Hewitt zajedno sa svojim partnerima prodaje tvrtku za 65 000 dolara iako je tvrtka zapravo vrijedila oko 150 000 dolara.³³

3. 1. Cleveland i Pittsburgh

Rockefeller je pomoću kratkotrajne South Improvement Company uspio zavladatai svim rafinerijama u Clevelandu čime je postao jedan od prvih pionira koji se odlučio na eliminiranje konkurentnog kapitalizma u korist novog monopolističkog kapitalizma, motiviran njegovom potrebom za stabilnošću, redom i predvidljivošću.³⁴ Sljedeće na redu bile su rafinerije u Pittsburghu. Pittsburgh je 1860-ih doživio industrijsku rast u sektoru industrije nafte, tj. rafiniranja nafte zbog čega je bio daleko ispred rivalskih rafinerija u Clevelandu. Godine 1865. područje Pittsburgha sadržavalo je osamdeset i šest rafinerija nafte, kolektivno procijenjene na 21.610.000 američkih dolara.³⁵ Istodobno, područje Clevelanda imalo je samo tri rafinerije nafte s agregatnom kapitalizacija od 930.000 američkih dolara.³⁶ Pittsburgh je u početku imao veliku prednost nad drugim rivalima, ali i jednu veliku manu - nije imao mogućnost nagodbe s prijevoznicima. Rafinerije u Clevelandu su se mogle nagoditi sa željeznicama jer su bile smještene uz Velika jezera, a tim jezerima se mogla također prevoziti

³¹ Chernow, *Titan*, 144.

³² Chernow, *Titan*, 146.

³³ Weinberg Steven, *Taking on the Trust: How Ida Tarbell Brought Down John D. Rockefeller and Standard Oil* (New York, W. W. Norton & Company, Inc., 2009), 76.

³⁴ Spencer, „Titan“, 4.

³⁵ A. Michael Sulman, „The Short Happy Life of Petroleum in Pittsburgh“, *Pennsylvania History* 1 (1966): 50-69, pristup ostvaren 5. 6. 2021. <https://journals.psu.edu/phj/article/view/23129>

³⁶ Sulman, „The Short“, 62.

nafta i naftni derivati. Drugim riječima, rafinerije s područja Clevelanda su mogle dogovarati cijenu sa željezničkim kompanijama i s brodarsko-prijevozničkim kompanijama, što u pittsburškim rafinerijama nije bilo moguće. Također im nije išlo u korist to što su željezničke kompanije favorizirale rafinerije s Clevelanda naplaćujući svoje usluge za isti posao jeftinije. Do 1872. godine Cleveland je imao kapacitet prerade od 16.000 barela, od čega je 15.000 kontrolirala tvrtka Standard Oil Company Johna D. Rockefellera.³⁷ Radi usporedbe, rafinerije u Pittsburghu imale su manji kapacitet prerade od svega 10.000 barela dnevno, zbog čega je postojala velika mogućnost da se taj kapacitet prerade smanji. Jedini spas za rafinerije u Pittsburgu bio je upravo John D. Rockefeller koji je to na koncu i učinio. Rockefeller je odlučio spasiti rafinerije u Pittsburghu jer su zajedno dijelili nezadovoljstvo prema Pennsylvania Railroad kompanijom. Pennsylvania Railroad kompanije nije uzimala u obzir interese kompanije Standard Oil dok je rafinerije u Pittsburghu diskriminirala, tj. naplaćivala im više za istu uslugu u odnosu na postrojenja za preradu nafte u Clevelandu. Izlaz iz teške situacije vlasnici rafinerija vidjeli su jedino u povezivanju s tvrtkom Standard Oil. Uvidjeli su da pomoću savezništva s Rockefellerom mogu diktirati bolje uvjete sa željezničkim kompanijama kao što je i Rockefeller uvidio da spajanjem s rafinerijama u Pittsburghu neće više imati poslovne konkurente. Jednog dana, u ljeto 1874., John D. Rockefeller pretvorio je industriju prerade nafte u Pittsburghu u manje važnu podružnicu svoje tvrtke Standard Oil Company sa sjedištem u Clevelandu.³⁸

4. Dominacija na američkom tržištu nafte i početak gradnje naftovoda

Rockefeller je u svojoj želji za dominacijom nad preradom nafte u SAD-u kupio najveće i najbolje rafinerije te je centralizirao njihovu administraciju i poboljšao njihove načine proizvodnje rafiniranih derivata kako bi povećao učinkovitost tek kupljenih rafinerija.³⁹ Godine 1869. prvi prošireni sustav cjevovoda, Mutual Pipe-Line, postavljen je u okrugu Clarion.⁴⁰ U to su vrijeme Vandergrift & Forman kontrolirali dvadeset pet ili trideset posto prometa cjevovodom u naftnim regijama, a pet tvrtki zajedno kontroliralo je daleko veći dio prometa.⁴¹ Godine 1874. tvrtka Vandergrift & Forman je reorganizirana.⁴² Kako je Vandergrift & Forman kompanija reorganizirana, promijenila je ime u United PipeLine Company. Vandergrift je i

³⁷ Sulman, „The Short“, 69.

³⁸ Sulman, „The Short“, 69.

³⁹ Joseph A. Pratt, „Exxon and the Control of Oil“, *The Journal of American History* 1 (2021) 24-39,

⁴⁰ Gilbert Holland Montaque, *The Rise and Progress of the Standard Oil Company* (Kitchener, Batoche Books, 2003.), 12.

⁴¹ Montaque, *The Rise*, 12.

⁴² Montaque, *The Rise*, 12.

dalje ostao službenik zajedno sa šest dužnosnika iz Standard Oil kompanije. Drugim riječima, Standard Oil je preuzeo nadzor nad kompanijom. Cilj reorganizacije kompanije i saveza s tvrtkom Standard Oil bila je izgradnja većeg naftovoda i izgradnje veće rafinerije te razbijanje malih konkurenata. Rockefeller je ponovno težio dominaciji i u tom načinu prevoženja sirove nafte do rafinerija. United Pipeline kompanija nije bila jedina kompanija koja se bavila prijevozom nafte pomoću naftovoda. Naime, jedna od uspješnijih kompanija na tom području bila je Empire Transportation Company tvrtka koja je uspjela zauzeti rafineriju u Communiawnu te je odlučila isto to učiniti i u Philadelphiji. Rockefeller je saznao za ideje Empire Transportation Company te da im je u tome pomogla i Pennsylvania Railroad kompanija. Standard Oil, tj. njen vlasnik Rockefeller uplašio se mogućeg gubitka svog monopolističkog položaj zbog čega 18. ožujka 1877. godine prestaje slati svoju naftu preko Pennsylvania Railroad željezničke kompanije. Rockefeller svoju naftu nije slao preko Pennsylvania Railroad kompanije do 17. 10. 1877. godine kada je Pennsylvania Railroad kompanija uvidjela da ne može biti u financijskoj dobiti bez nafte koju je Standard Oil slao. Zbog toga je Pennsylvania Railroad bila prisiljena potpisati ugovor kojim je Standard Oil Company praktički dobio monopol nad proizvodnjom i transportom nafte u Sjedinjenim Državama.⁴³ Do 1880. proces utvrđivanja Standard Oila kao vodeće tvrtke u svojoj grani bio je gotovo dovršen.⁴⁴ Tvrtka Standard Oil prerađivala je 95 posto nafte proizvedene u Sjedinjenim Državama što je značilo da su Rockefeller i njegove kolege (koji su dobili nadimak „Banda iz Standard Oila“) imali nadzor nad 95 posto svjetske opskrbe naftom.⁴⁵ Rockefeller je bio na putu da postane najbogatiji čovjek na svijetu.⁴⁶ Do 1890-ih golemo američko carstvo Standard Oila uključivalo je 20 000 domaćih bušotina, 5 000 vagnskih cisterni i 4 000 milja cjevovoda sa 100 000 zaposlenika koji su svakodnevno u Europu isporučivali 50 000 barela nafte, zbog čega se činilo kao da se nitko ne može suprotstaviti Rockefelleru i njegovom carstvu.⁴⁷ No, početkom 1890-ih godina nafta je pronađena i u drugim područjima svijeta, prije svega, u Baku, tj. današnjem Azerbajdžanu.⁴⁸ Nizozemske tvrtke pronašle su naftu u Sumatri i Burmi te su ju počele crpiti.⁴⁹ Do tada je svima, barem onima koji su bili u naftnom biznisu, bilo jasno da se nafta može naći u svim dijelovima svijeta. Također se i sam Rockefeller uplašio da će doći do nestašice nafte u Pennsylvaniji pa je svoj pogled usmjerio prema nalazištima nafte u Ohiju.

⁴³ Montaque, *The Rise*, 14.

⁴⁴ Derbyshire, *Šest tajkuna*, 137.

⁴⁵ Derbyshire, *Šest tajkuna*, 137.

⁴⁶ Derbyshire, *Šest tajkuna*, 137.

⁴⁷ Spencer, „Titan“, 5.

⁴⁸ Derbyshire, *Šest tajkuna*, 138.

⁴⁹ Spencer, „Titan“, 6.

Naftu iz Ohija mnogi nisu smatrali dobrom jer je u svom sastavu sadržavala veliku koncentraciju sumpora. No, na kraju je Rockefeller uspio nagovoriti poslovne kolege da ulože novac u ta nalazišta.⁵⁰

4. 1. Rockefeller osniva trust

Kako bismo mogli analizirati djelovanje Standard Oila osamdesetih i devedesetih godina 19. stoljeća, potrebno je ponajprije pojasniti pojam trusta. Trust predstavlja oblik udruživanja u kojem kompanije samo službeno održavaju svoju autonomiju, no zapravo su i dalje pod upravom središnje administracije.⁵¹ Na taj način se razlikuju od ostalih oblika povezivanja, primjerice, od kartela i sindikata.⁵² Glavni zadatak takvog oblika spajanja je kreiranje povlaštenog položaja, regulacija tržišta i namještanje tarifa.⁵³ Sredinom osamdesetih, u pokušaju prevladavanja pravnih zabrana koje su ga onemogućivale u poslovanju s drugim federalnim državama, Standard Oil reorganizira se u trust sa sjedištem u New Yorku i podružnicama u drugim državama poput New Jerseyja i države New York.⁵⁴ Trust je bio smješten u Ulici Broadway 26. Prijevozom i distribucijom nafte Rockefeller je vladao proizvodnjom naftnih derivata. Osnivanjem trusta Standard Oil, Rockefeller kao vlasnik zadržao je monopolsku poziciju koju je već imao. Zbog načina vođenja tvrtke postao je meta medijima koji su kritizirali njegovu premoć u SAD-u. Republikanski zastupnik John Sherman prvi je političar kojemu je zasmetao očigledan monopol tvrtke Standard Oil. Godine 1890. John Sherman ponudio je zakonski prijedlog kojemu je cilj bio zabraniti povlašteni položaj trustova.⁵⁵ Predsjednik Harrison 1890. godine, tj. iste godine, usvaja predstavljeni zakon, a odmah nakon usvajanja zakona započinje velika antitrustovska kampanja koja je trebala prekinuti povlašteni položaj tvrtke Standard Oil. Godine 1906., Vrhovni sudac Moody izjavljuje da će na sve moguće pravne načine pokušati prekinuti monopol tvrtke Standard Oil.⁵⁶ Dana 18. studenoga 1906. savezna vlada podnijela je u Missouriju tužbu radi raspuštanja Standard Oila prema Shermanovom antitrustovskom zakonu, imenujući tuženicima Standard Oil iz New Jerseyja, šezdeset i pet tvrtki pod njegovom kontrolom i panteon vođa, uključujući

⁵⁰ Derbyshire, *Šest tajkuna*, 137.

⁵¹ „trust“, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, pristup ostvaren 12. 6. 2021., <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=62559>

⁵² „trust“, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“

⁵³ „trust“, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“

⁵⁴ Derbyshire, *Šest tajkuna*, 138.

⁵⁵ Damir Šargač, „Multinacionalne kompanije i njihov odnos prema nacionalnoj državi“, *Politička misao* 1-2 (1980): 175-183, pristup ostvaren 12. 6. 2021.

https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=169645

⁵⁶ Šargač, „Multinacionalne kompanije“, 178.

Johna i Williama Rockefeller, Henry Flagler, Oliver Payne, John Archbold i Henry Rogers.⁵⁷ John D. Rockefeller bio je u velikim problemima. Trpio je sve veće kritike javnosti, medija i političara, zbog čega je morao nešto poduzeti kako bi sačuvao ugled svoje tvrtke. Velike probleme stvorio mu je niz novinarsko-istraživačkih članaka pod nazivom "*Povijest Standard Oil tvrtke*" izdanih u časopisu McClure's u razdoblju od 1902. do 1903. godine, a koje je pisala Ida Tarbell.⁵⁸ Članci su potaknuli javno negodovanje koje je uvjerilo Johna D. Rockefellera i njegove suradnike da se okrenu PR-u ili umijeću odnosa s javnošću.⁵⁹

4.2. Kritike medija i šire javnosti

Rockefeller je porazio svoju konkurenciju i dominirao američkim tržištem nafte. U svojoj dominaciji nije mogao uživati zbog napada medija sa svih strana. Uzrok tomu bile su njegove gospodarske makinacije. Najveća kritičarka Rockefellera i njegovih sumnjivih poslovnih pothvata bila je Ida Tarbell. Ona je odrasla u Pennsylvaniji, odnosno u kolijevci naftne industrije SAD-a. Idine obiteljske veze s naftnim poslom mogle su je izložiti optužbama za pristranost u izvještavanju i pisanju o Standard Oilu, iako njeni kolege nisu sumnjali u njene motive.⁶⁰ Razumjeli su njezinu poštenu prirodu i istraživačke vještine.⁶¹ Ipak, znali su da je odrasla u naftnoj regiji i da joj je obitelj bila dio naftne industrije što je samo potaknulo njezinu strast da provede iscrpnu istragu, a ne da podmiruje osobne rezultate.⁶² Svojim predanim radom razotkrila je mnoga poslovna zlodjela Rockefellera. Otkrila je da je Rockefeller manipulirao cijenama i da je špijunirao svoju konkurenciju itd. Razgovarala je i s najbližim suradnicima Rockefellera od kojih je saznala za mnoge kontroverzne stvari o Rockefelleru. Prema novinarskim bilješkama, Flagler je rekao Tarbellu kako je Rockefeller "najveći čovječuljak i najmanji veliki čovjek kojeg je ikad poznao, jedne minute bi dao sto tisuća dolara u dobrotvorne svrhe, a sljedeće bi se okrenuo te počeo cjenkati oko cijene jedne tone ugljena".⁶³ U govoru o trustovima na Sveučilištu Brown, John D. Rockefeller mlađi, jednom je rekao: "Američka ljepotica (ruža) može se proizvesti u svom sjaju i mirisu samo žrtvovanjem ranih pupova koji rastu oko nje."⁶⁴ Drugim riječima, pokušao je opravdati rast Standard Oil tvrtke i

⁵⁷ Chernow, *Titan*, 537.

⁵⁸ Stephen R. Leccese, „John D. Rockefeller, Standard Oil, and rise of corporate public relations in progressive America, 1902-1908“, *The Journal of the Gilded Age and Progressive Era* 16 (2017), br. 3: 245, pristup ostvaren 12. 6. 2021., DOI: [10.1017/S1537781417000184](https://doi.org/10.1017/S1537781417000184)

⁵⁹ Leccese, „John D. Rockefeller“, 245.

⁶⁰ Weinberg, *Taking on the Trust*, 210.

⁶¹ Weinberg, *Taking on the Trust*, 210.

⁶² Weinberg, *Taking on the Trust*, 210.

⁶³ Weinberg, *Taking on the Trust*, 215.

⁶⁴ Weinberg, *Taking on the Trust*, 219.

njen monopol.⁶⁵ Rockefeller je dugo godina bio skriven od javnosti, ali je zbog sve jačih napada odlučio promijeniti taktiku, tj. otvoriti se javnosti. Prije otvaranja, Rockefellerova prepiska s podružnicama potvrđuje nam da je šutnja bila službena politika tvrtke.⁶⁶ Od svog osnutka Standard Oil je komunicirao s kodiranim porukama i odbijao javno otkrivanje svog fonda.⁶⁷ Standard Oil i Rockefeller od optužbi su se branili podizanjem tužbi protiv novinara, ali su kasnije odlučili tražiti medijske kuće koje su bile naklonjene tvrtki. John D. Rockefeller mlađi nije bio oduševljen što mu oca prikazuju negativno u medijima te je odlučio nešto poduzeti kako bi to promijenio.⁶⁸ Prvi korak u tom smjeru Standard Oil poduzeo je 1907. kada je unajmio predstavnika za odnose s javnošću, ili PR stručnjaka, čiji je zadatak bio odgovarati kritičarima trusta i pobijati nepodudarnosti u njihovim izvještajima.⁶⁹ Rezultati su govorili za sebe te se Rockefellera gledalo u pozitivnijem svijetlu. No, na kraju im dobar PR nije pomogao jer je 1911. godine Standard Oil morao biti reorganiziran po nalogu Vrhovnog suda. Tvrtka je na sve moguće načine pokušala ublažiti negativni utjecaj medija na ugled kompanije, ali u tome nije bila uspješna. Netrpeljivost javnosti prema kompaniji bila je prevelika, a i kompanija se nije proslavila svojim monopoliziranjem tržišta nafte u SAD-u.

5. Reorganizacija tvrtke Standard Oil i njene posljedice te reakcije javnosti

Predstavnici Standard Oil kompanije imali su pravo uložiti žalbu na doneseni nalog Vrhovnog suda. Njihova žalba je razmotrena, ali u konačnici odbačena. Zbog čega Vrhovni sud 1911. godine objavljuje da se Standard Oil mora reformirati u zakonski određenom periodu.⁷⁰ Standard Oil morao se reorganizirati u mnogo malih kompanija koje će se kasnije ponovno spajati te će iz tih povezivanja nastati nove petrokemijske korporacije.⁷¹

Za vrijeme reorganiziranja Standard Oila Rockefeller je manje-više u nekom obliku mirovine, odnosno polako prestaje sa svojim poslovnim djelovanjem. Naime, nikada nije otišao u punu mirovinu, ali te 1911. godine više nije bio vodeća osoba u kompaniji, iako je i dalje bio vlasnik većinskog dijela dionica u tvrtki. Nakon što se Standard Oil reorganizirao u manje kompanije, one izlaze na burzu. Cijena dionica reorganiziranih kompanija narasla je, što je pomoglo Rockefelleru da postane najbogatiji čovjek na svijetu. Time je Rockefeller

⁶⁵ Weinberg, *Taking on the Trust*, 219.

⁶⁶ Leccese, „John D. Rockefeller“, 249.

⁶⁷ Leccese, „John D. Rockefeller“, 251.

⁶⁸ Derbyshire, *Šest tajkuna*, 148.

⁶⁹ Derbyshire, *Šest tajkuna*, 149.

⁷⁰ Šargać, „Multinacionalne kompanije“, 178.

⁷¹ „Standard Oil“, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, pristup ostvaren 15. 6. 2021. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=57762>

umnogostručio svoje bogatstvo čija vrijednost je 1913. procijenjena na 900 milijuna dolara, što je bilo mnogo više nego u danima trusta.⁷² Sve u svemu, razbijanje Standard Oil kompanije nije naštetilo Rockefelleru nego ga je samo obogatilo. Nakon bogaćenja Rockefellera i ostatka „bande iz Standard Oila“, zbog navedenog većinskog dijela dionica koje su posjedovali, mnogi su se zapitali je li savezna vlada zapravo riješila problem naftnog monopola. J. P. Morgan, upitao se: „Kako bilo koji sud može natjerati nekog da sam sebi bude konkurencija. Bivši predsjednik SAD-a Teddy Roosevelt također nije bio oduševljen. „Sve te tvrtke“, izjavio je, „još uvijek su pod nadzorom istih ljudi i surađuju toliko blisko da je sve gotovo isto kao i prije.“ Roosevelt je također komentirao dramatično povećanje Rockefellerova bogatstva: „Cijena dionica skočila je za gotovo sto posto i g. Rockefeller i njegovi suradnici praktično su udvostručili svoje bogatstvo. Kako je Rockefeller sa svojim suradnicima udvostručio svoje bogatstvo, na Wall Streetu se pojavljuje želja za ponovnom reorganizacijom Standard Oila.⁷³

5. 1. Povlačenje iz aktivnog vođenja tvrtke i početak filantropskog djelovanja

Početkom 90-ih godina 19. stoljeća Rockefeller se polako počinje povlačiti iz aktivnog vođenja kompanije. Povlačenje s posla potpomognuto je i kritikama medija. Zbog kritika medija i sve većeg pritiska javnosti, Rockefelleru se pogoršava zdravstveno stanje. Povlačenje iz tvrtke mu je pomoglo u filantropskom radu. Rockefeller je bio svjestan da mu njegovo golemo bogatstvo omogućava da dobrotvornim aktivnostima pristupi kao nitko prije njega, no umjesto toga ustrajao je u tome da se sve odvija na jednak način kao i kad se upustio u racionalizaciju naftne industrije.⁷⁴ John D. Rockefeller znao je mnogim ljudima dijeliti novac i prije nego li je osnovao bilo kakvu filantropsku organizaciju. No, Rockefeller nije više htio na tako neorganiziran način dijeliti svoj novac. Godine 1882. i 1883. Rockefeller je započeo razdoblje introspekcije o tome kako je i zašto davao novac.⁷⁵ Smatrao je kako novac mora dijeliti tamo gdje će biti dobro upotrijebljen. Nije želio da njegov novac, tj. njegovo davanje novca u humanitarne svrhe, iskorištavaju neodgovorni ljudi nego da se njime pomaže široj društvenoj zajednici. Rockefeller je razmišljao kome bi mogao financijski pomoći. Prije nego što se pojavio Rockefeller kao veliki donator i filantrop, bilo je imućnih pojedinaca koji su donirali novac sveučilištima, crkvama i tako dalje. Rockefeller je poželio biti dio takvog oblika filantropskog djelovanja. Krajem osamdesetih nevoljko je pristao sudjelovati u osnivanju

⁷² Derbyshire, *Šest tajkuna*, 145.

⁷³ Derbyshire, *Šest tajkuna*, 145.

⁷⁴ Derbyshire, *Šest tajkuna*, 146.

⁷⁵ David L. Seim, *Rockefeller Philanthropy and Modern Social Science* (London: Routledge, 2016), 10.

baptističkog fakulteta u Chicagu.⁷⁶ Jedan od osnivača baptističkog fakulteta u Chicagu bio je dr. Frederick T. Gates, svećenik iz Minneapolisa koji ubrzo postaje Rockefellerova osoba od povjerenja.⁷⁷ Godine 1891. Rockefeller je shvatio da je Gates najprikladnija osoba koja mu može pomoći u njegovim filantropskim aktivnostima i unajmio ga je da nadgleda sve njegove dobrotvorne projekte.⁷⁸

U lipnju 1901. Rockefeller je odlučio osnovati Rockefellerov institut za medicinska istraživanja (RIMR). Cilj je, jednostavno rečeno, bio otkriti uzroke, prevencije i lijekove za bolest. Projekt je također trebao izgraditi istraživačku zajednicu od nule. Rockefeller je pokrenuo RIMR bez početnih sredstava; umjesto toga obećao je 200.000 dolara tijekom deset godina. 1902. godine na obećanih 200.000 dolara dodao je dodatnih milijun dolara tijekom deset godina.⁷⁹ Novoosnovani institut ubrzo je počeo redati odlične rezultate i privlačiti vrhunske znanstvenike koji su djelovali na polju medicine. Jedan od najznačajnijih predstavnika instituta bio je Simon Flexner. On je počeo simbolizirati institut, a njegov visokoumni ton znanstvene strogosti uspostavio je njegov trajni karakter.⁸⁰ No, osim što je počeo predstavljati institut dr. Simon Flexner razvio je serum za liječenje bakterijskog meningitisa, koji je RIMR dijelio besplatno.⁸¹

Nakon što je Rockefeller svojim filantropskim radom pomogao razvoju medicine, odlučio je usredotočiti svoje napore na razvoj obrazovanja na američkom jugu. Na američkom jugu situacija s obrazovanjem američkih crnaca nije bila dobra, zbog čega je Rockefeller odlučio pomoći američkim crncima u stjecanju određenog stupnja obrazovanja. Njegov sin John D. Rockefeller mlađi također je htio pomoći Afroamerikancima pa se i on uključio u očev filantropski rad. Godine 1903. osnovao je Odbor za opće obrazovanje, a John D. Rockefeller mlađi je na sebe preuzeo dužnost komunikacije s upravnim odborom tog tijela. Rockefeller stariji je pri osnivanju Odbora darovao milijun dolara, 1905. deset milijuna, a 1907. dodatnih trideset milijuna.⁸² Godine 1910. osniva zakladu koju je nazvao Rockefellerova zaklada. U Zakladu je on i njegova obitelj uplatila više stotina milijuna dolara. Zbog svog filantropskog

⁷⁶ Derbyshire, *Šest tajkuna*, 141.

⁷⁷ Seim, *Rockefeller Philanthropy*, 22.

⁷⁸ Derbyshire, *Šest tajkuna*, 142.

⁷⁹ Seim, *Rockefeller Philanthropy*, 41.

⁸⁰ Chernow, *Titan*, 473.

⁸¹ Derbyshire, *Šest tajkuna*, 146.

⁸² Derbyshire, *Šest tajkuna*, 147.

djelovanja John D. Rockefeller će postati uzor ostalim dobročiniteljima u njihovim težnjama stvaranja bolje budućnosti.⁸³

5. 2. Velika depresija 1929. godine

Pad burze 1929. godine bio je jednako šokantan kao pad gospodarstva 2008. godine. Godine 1929., tj. nakon pada burze većina više nije vjerovala da će se stanje u skoro vrijeme poboljšati. Zbog pada burze je i obitelj Rockefeller bila iznenađena.⁸⁴ John D. Rockefeller je pokušao okupiti naciju te joj uliti novu nadu. Novčano je pomagao nezaposlenima te nastavio kupovati dionice Standarda iz New Jerseyja.⁸⁵ Nakon što je kupio milijun dionica Standarda iz New Jerseyja, Rockefeller je objavio priopćenje za javnost u kojem je rekao; „Ovih dana mnogi su obeshrabreni. U devedeset godina mog života depresije su dolazile i prolazile. Prosperitet se uvijek vraćao i opet će se vratiti.”⁸⁶ Usprkos svom financijskom znanju, John D. Rockefeller bio je uvučen u financijske tegobe zajedno s ostalim smrtnicima te je gledao kako se njegovo bogatstvo od 25 milijuna dolara smanjilo na samo 7 milijuna dolara, što je natjeralo unuka Winthropa da uzvikne: “Za djeda je to praktično bio bankrot!”⁸⁷ Iz navedenog možemo vidjeti da je Velika depresija uspjela uzdrmati i samog Johna D. Rockefellera.⁸⁸

5. 3. Smrt Johna D. Rockefellera i njegova ostavština

Rockefeller je čvrsto odlučio doživjeti svoj stoti rođendan.⁸⁹ No, u 90-ima mu je težina pala ispod 40 kilograma pa je zbog toga morao manje igrati golf, koji je obožavao. Pored sebe je imao medicinske sestre, spremnike kisika i druga medicinska pomagala.⁹⁰ Rockefeller se pripremio za stoti rođendan, ali ga nikada neće doživjeti. Dana 23. svibnja 1937., s napunjenih 97 godina, John D. Rockefeller je preminuo u snu. Službeni uzrok smrti bila je upala srčane stijenke, iako je najvjerojatnije umro od starosti.⁹¹ John D. Rockefeller iza sebe je ostavio veliki trag. Standarde koje je John D. Rockefeller postavio na polju filantropije malo tko je uspio nadmašiti, a pomoću tih istih standarda stvorio je velike naftne kompanije koje su za vrijeme Drugog svjetskog rata Saveznike opskrbljiva naftnom i naftnim derivatima kao ni jedne druge.⁹² No, njegova dobra djela nisu oprala sva ona loša djela, tj. ona koja je počinio kada je bio glavni

⁸³ Derbyshire, *Šest tajkuna*, 148.

⁸⁴ Chernow, *Titan*, 654.

⁸⁵ Segall, *John D. Rockefeller*, 108-109.

⁸⁶ Chernow, *Titan*, 654.

⁸⁷ Chernow, *Titan*, 655.

⁸⁸ Chernow, *Titan*, 655.

⁸⁹ Derbyshire, *Šest tajkuna*, 150.

⁹⁰ Segall, *John D. Rockefeller*, 110.

⁹¹ Chernow, *Titan*, 674.

⁹² Derbyshire, *Šest tajkuna*, 150.

u tvrtki Standard Oil. Među ta loša djela ubrajaju se: fiksiranje cijena, uklanjanje konkurencije navedenim namještanjem cijena, špijuniranjem suparnika i tako dalje. Uza sve to John D. Rockefeller će i dalje ostati zapamćen kao osoba koja je uspjela prednjačiti u stvaranju monopolnog kapitalizma i do danas najbolje filantropske organizacije.⁹³

⁹³ Derbyshire, *Šest tajkuna*, 151.

6. Zaključak

John D. Rockefeller je u izuzetno kratkom razdoblju zavladao tržištem nafte u Sjedinjenim Američkim Državama. Vrlo je rano ušao u poslovni svijet, a s 23 godine postao je vlasnik rafinerije u Clevelandu. Iskoristio je sve mogućnosti da proširi svoju kompaniju. Na početku je izgradio veći broj manjih rafinerija u Clevelandu, a nakon toga je 10. siječnja 1870. godine te rafinerije spojio u jednu veliku korporaciju, a novoosnovanu korporaciju je preimenovao u Standard Oil. Sljedeći potez temelji se na kontroli prijevoza nafte željeznicom. Osnovao je udrugu zvanu South Improvement Company koja je svakoj željeznici dodijelila dio posla u prijevozu nafte. Udruga se nije dugo održala, no Rockefeller je uspio ukloniti konkurenciju u vrlo kratkom roku. Nakon uspješnog preuzimanja malih rafinerija u Clevelandu, Rockefeller se okreće Pittsburghu i njegovim rafinerijama. Rafinerije u Pittsburghu bile su zapostavljene od strane željezničkih kompanija pa su se odlučile na veliko spajanje sa Standard Oil kompanijom što im je bio jedini izbor. Do 1880. godine Standard Oil kompanija na čelu s Johnom D. Rockefellerom uspjela je zavladata naftovodima u SAD-u pa samim tim i cijelom proizvodnjom naftnih derivata. Sredinom osamdesetih Rockefeller je osnovao trust pomoću kojih je zaobilazio pravne direktive te zadržavao monopol u rukama svoje kompanije. Medijima je postao meta zbog takve monopolističke pozicije, a najveće probleme zadavala mu je Ida Tarbell, koja je otkrila da je manipulirao cijenama i da je špijunirao konkurenciju. Na početku 20. stoljeća polako se povlači, no nikada ne odlazi u mirovnu. Godine 1911. Standard Oil je podijeljen na 34 kompanije, a Rockefeller je imao dionice u svakoj od tih 34 kompanija te je zbog toga upravo te godine postao najbogatiji čovjek u svijetu. Zanimljivo je istaknuti i njegov filantropski rad po kojem je i danas poznat.

Industrija prerade nafte bila bi mnogo manje razvijena da nije bilo Johna D. Rockefellera. John D. Rockefeller svojim je poslovnim strategijama uspio stvoriti najveću naftnu kompaniju onoga doba. Njegove poslovne strategije nisu uvijek bile najbolje prihvaćene. Naime, Rockefeller je pokušavao na svaki mogući način ukloniti konkurenciju. Konkurenciju je uklanjao tako što je svoje naftne preradevine namjerno prodavao po znatno nižim cijenama. Slabiji konkurenti nisu mogli prodavati svoje naftne preradevine po tako niskoj cijeni jer bi bankrotirali pa su se stoga mnogi od njih odlučili prodati Rockefelleru svoje firme. Manje firme bi Rockefeller udružio pod svoju te u njima proveo nužne reorganizacije zbog čega bi radile bolje nego ikada prije. Vrhunac dominacije nad tržištem nafte u SAD-u dosegnut je sredinom osamdesetih kada je Rockefeller osnovao trust sa sjedištem u New Yorku. Trust mu je omogućavao da zaobilazi pravne direktive i neometano upravlja monopoliziranim tržištem

nafte. Iako je podigao naftnu industriju u SAD-u na visoku razinu, ne smijemo zaboraviti da je pri tom uklonio malu konkurenciju. Takvo uklanjanje, prema mome mišljenju, dovelo je cijeli pojam konkurentnog kapitalizma pod upitnik. Je li konkurentni kapitalizam uopće moguć, ako će najuspješnija kompanija vrlo lako zavladati jednim cijelim resursom. Konkurentni kapitalizam je ideja koja nije mogla funkcionirati na zamišljeni način jer se na kraju pretvorila u monopolni kapitalizam u kojem samo jedna kompanija s jednom osobom dominira nad nekim resursom. Zbog takvog monopola mnogi zagovaraju veći utjecaj države kao regulatora tržišnih odnosa. Država je na koncu reorganizirala Standard Oil što je dovelo do toga da John D. Rockefeller postane još bogatiji nego prije, a razlog tomu je većinski udio dionica u rukama Rockefellera. Državni su službenici na neki način iznevjerili javnost. Prema mome mišljenju Rockefelleru i Standard Oilu trebalo se oduzeti ono što su nezakonito stekli. Slična je situacija bila i 2008. godine kada su iste banke koje su prouzročile pad gospodarstva u SAD-u bile te koje su dobile novac poreznih obveznika za reorganizaciju i pokrivanje stečenih dugova, umjesto da im se sudilo za nezakonite tržišne prakse. No, John D. Rockefeller nije poznat samo po tome što je monopolizirao tržište naftnih derivata u SAD-u nego i po svom filantropskom radu. Na samom početku dijelio je ljudima novac koji možda i nisu zaslužili, zbog čega je kasnije novac dijelio na puno organiziraniji način. Njegove organizacije i danas su primjer drugim filantropskim organizacijama. Kada uspoređujemo današnju filantropiju i filantropiju Johna D. Rockefellera ne mogu ne primijetiti da se, prema mome mišljenju, danas sve svelo na marketing. Primjerice, današnja humanitarna događanja služe većinom isključivo za promociju poznatih ličnosti. Rockefeller je imao svog PR stručnjaka, ali je iza te samopromocije, za razliku od današnjih slavnih osoba, imao velika postignuća na raznim poljima humanitarnog djelovanja.

Zbog svega navedenog John D. Rockefeller ostat će zapamćen kao jedan od najbogatijih ljudi u svijetu te jedan od najistaknutijih filantropa ikada. Ne smatram ga niti pozitivnom niti negativnom povijesnom osobom. On je jednostavno čovjek koji je mislio da čini dobro, te koji, kao i većina, nije uviđao pogreške u svomu djelovanju.

7. Popis literatura

1. Chernow, Ron. *Titan: The Life of John D. Rockefeller, Sr.* New York: Vintage Books, 2004.
2. Derbyshire, Wyn. *Šest tajkuna: Životi Johna Jacoba Astora, Corneliusa Vanderbilta, Andrewa Carnegieja, Johna D. Rockefellera, Henryja Forda i Josepha P. Kennedyja.* Prevela Dean Trdak. Zagreb: OceanMore, 2011.
3. John D. Rockefeller, „Britannica“, pristup ostvaren 22. 5. 2021.,
<https://www.britannica.com/biography/John-D-Rockefeller>
4. Lamoreaux, Naomi R. „The problem of Bigness: From Standard Oil to Google“. *Journal of Economic Perspectives* 3 (2019): 94-117. Pristup ostvaren 4. 6. 2021.
<https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/jep.33.3.94>
5. Leccese, Steven R. „John D. Rockefeller, Standard Oil, and rise of corporate public relations in progressive America“ *The Journal of the Gilded Age and Progressive Era* 16 (2017): br. 3: 245-263. Pristup ostvaren 14. 6. 2021., DOI: [10.1017/S1537781417000184](https://doi.org/10.1017/S1537781417000184)
6. Montaque, Gilbert Holland. *The Rise and Progress of the Standard Oil Company.* Kitcher: Baroche Books, 2003.
7. Pratt, Joseph A. „Exxon and the Control of Oil“, *The Journal of American History* 1 (2021) 24-39. Pristup ostvaren 8. 6. 2021.
<https://www.jstor.org/stable/41510299?refreqid=excelsior%3Ac02765d5c6321ff0386478e70b3f4ac6&seq=1>
8. Segall, Grant. *John D. Rockefeller: Anointed with Oil.* Oxford: Oxford University press, 2001.
9. Seim, David L. *Rockefeller Philanthropy and Modern Social Science.* London: Routledge, 2016.
10. Spencer, Herb. „Titan: A Review/Essay of THE LIFE OF John D. Rockefeller Sr.“. *ResearchGate ožujak* (2020): 2-14. Pristup ostvaren 24. 5. 2021.
https://www.researchgate.net/publication/342328160_TITAN_A_ReviewEssay_of_THE_LIFE_OF_John_D_ROCKEFELLER_Sr
11. „Standard Oil“, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, pristup ostvaren 15. 6. 2021.
<https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=57762>

12. Sulman, Michael A. „The Short Happy Life of Petroleum in Pittsburgh“, *Pennsylvania History* 1 (1966): 50-69. Pristup ostvaren 5. 6. 2021.

<https://journals.psu.edu/phj/article/view/23129>

13. Šargač, Damir. „Multinacionalne kompanije i njihov odnos prema nacionalnoj državi“, *Politička misao* 1-2 (1980): 175-183. Pristup ostvaren 12. 6. 2021.

https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=169645

14. „trust“, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, pristup ostvaren 12. 6. 2021.,

<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=62559>

15. Weinberg, Steven. *Taking on the Trust: How Ida Tarbell Brought Down John D. Rockefeller and Standard Oil*. New York: W. W. Norton & Company, Inc., 2008.